
Francka Benedik
Veliki Šmaren

Praznik Marijinega vnebovzetja (15.avgust) je v cerkvenem oziru največji svetniški praznik. Tudi med slovenskim ljudstvom je zelo priljubljen, na kar kažejo številna imena zanj.

Slovensko ozemlje lahko glede na to, kako domačini ta praznik imenujejo, na grobo razdelimo na tri velika področja. Na Gorenjskem in Notranjskem mu pravijo **veliki šmaren**, na Dolenjskem, Štajerskem in v Prekmurju **velika maša**, na Koroškem pa **velika gospojnica**. Obstajata še dve manjši področji s splošnim poimenovanjem in sicer v Soški dolini, kjer se praznik imenuje **rožnica**, ter v Istri, kjer mu pravijo **velika Marija** ali **velika mati božja**. Seveda so vse to res najbolj grobe razdelitve in poimenovanja. Točna področja so prikazana na zemljevidu, k podrobnejšim imenom pa se bomo še vrnili. Najprej pa si oglejmo, kaj pomenijo našteta imena praznika. Privednik **veliki (velika)** že sam po sebi pomeni, da v koledarski bližini obstaja tudi praznik z istim osnovnim imenom, le da se mu reče **mali**. To je praznik Marijinega rojstva, 8. septembra. Ta praznik se resnično imenuje mali šmaren, mala maša, mala gospojnica. Ker je to Marijin praznik, je najbolj neposredno ime Marija, ki ga sploh ni potrebno pojasnjevati. Od latinskega Sancta Maria izhaja beseda šmarja oz. šmarje. Od imena Marija prihaja tudi ime šmaren, ki pa je že tako staro in po jezikovnih zakonih slovenskega jezika tako preoblikovano, da ga marsikdo že ne prepozna več. Če ga prevedemo v današnji jezik, pomeni **svet Marijin** in sicer **svet Marijin dan**. Beseda dan je namreč izpuščena. Nastalo pa je tako, da se je **šent** (lat. *sanct*) obrusilo v **š**, **Marijin**, ki se je nekdaj naglašalo na prvem zlogu (enako tudi **Marija**), pa v **marən** in tako smo dobili **šmarn** oz. **šmaren**. Tudi ime **gospojnica** se nanaša na osebo, katere praznik se praznuje, natančneje, na njeno ogovarjanje z gospo. Poimenovanje praznika **velika maša** pa se nanaša že na način praznovanja, na cerkveni obred. Izraz **rožnica**, ki je sicer omejen na zahodno slovensko ozemlje, pa prihaja od običaja, da ta dan blagoslavljajo rože.¹

1 Niko Kuret, Praznično leto Slovencev 1, Ljubljana, 1989, 531.

Zdaj pa si oglejmo posamezna poimenovanja praznika.²

Manjše število govorov še ni zapisano ali pa v zapisu manjka odgovor na to vprašanje. V obeh primerih ob številki kraja ni odgovora. Poleg najštevilnejšega imena veliki šmaren rečejo prazniku ponekod samo šmaren, ponekod šmaren dan, ponekod pa veliki šmaren dan. Po Cerkljanskem prazniku pravijo velika šmarje, v Reziji pa ta praznik imenujejo šmarna maša. Ime velika maša ima eno samo varianto in sicer velike maše, ki je znana od Celja proti severovzhodu. Med imeni velika gospojnica se sem in tja pojavlja samo gospojnica, ki pa tako kot že zgoraj našteta imena brez oznake »veliki« verjetno pomeni samo splošen izraz, ki vključuje tako mali kot veliki šmaren in bi jim v istih krajih, ko bi šlo za oznako prav praznika vnebovzetja, dodali pridevnik veliki. V Šoštanju (321) pravijo prazniku velika gospojina, v Savinjski dolini in severno od Celja pa velik gospe. Najbolj pisana je glede poimenovanja praznika Istra. V smeri proti morju rabijo imena velika Marija in velika sveta Marija, bolj v notranjosti velika devica Marija in še bolj v notranjosti velika mati božja. Več imen je tudi v okolici Gorice, kjer so znana Devica Marija, avgoštna Devica Marija ali avgoštnica (pridevni in samostalni tipa »avgoštna, avgoštnica« so iz it. imena agosto in morda križani s slovenskim avgust) in še nekaj posameznih poimenovanj. Verjetno je po pomoti zapisano ime Marija snežnica v Doberdobu (105). Marija snežna je namreč drug Marijin praznik, po koledarju 5. avgusta. V nekaterih krajih zelo izstopa poimenovanje veliki šmaren. Ker ima okolica drugačno ime, je zelo verjetno, da je bilo tudi v teh krajih prvotno takšno, kot v okolici, a se je pod vplivom centra uveljavil veliki šmaren. To je tembolj verjetno, ker gre navadno za večje kraje. Za vsa omenjana poimenovanja je treba povedati, da v posameznih narečijih živijo v narečju ustreznih glasovnih različicah.

Summary

Veliki šmaren

The map and the paper illustrate the different terms under which the holiday of the Assumption, on August 15th, is known in Slovenia, and their use in different regions of Slovenia. The most widely used terms are »veliki šmaren«, »velika maša« and »velika gospojnica«. In Upper and Inner Carniola the Assumption is called »veliki šmaren«, in Lower Carniola, Styria and Prekmurje »velika maša«, and in Carinthia »velika gospojnica«.

² Gradivo je iz zbirke za Slovenski lingvistični atlas (SLA), vprašanje št. 28. Tudi mreža krajev z numeracijo je mreža za SLA, ključ zanjo je v Dialektološki sekciiji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Gradivo je zapisano fonetično v tradicionalni slovenski narečni transkripciji. V nekaterih krajih so zapisi v oklepajih. Tam zapis fonetično ni preverjen, ker so izrazi dobljeni telefonsko, največkrat preko župnišč. Informatorjem se za odgovore lepo zahvaljujem.

1	blíka gəspódnçà	43	vělka gospôjñca,
2	vlíka gəspódnca		vějka gospôjñca,
3	blíka gəspódnca		vělka gospôjñca
4	blíkà gəspúadnçà	44	vějka gospôjñca
5	blíkà yaspójñca	45	wějka gospôjñca
6	blíka gaspójèncà	46	vělka gospôjñca
7	blíka gaspójèncà, vlíkà gaspójènca	47	gospôjñca
8	blíka gaspódnca	48	vělka gospôjñca
9	wlíkà gaspôdènca, wlíka gaspójènca	49	
10		50	wělka gospôjnica
11	bělka hospójñca	53	vělka gospôjñca
12	wělka hospójñca	54	gospôjñca
13	ta wělka hospójncà	55	vělka gospôjnica
14		56	šmârnä mîšä, šmârna mîšä
15	wělqa hospójèncà	57	šmârna mîša, šmârne mîša
16	wělqa hospójèncà	58	šmârnä mîša, šmârnë mîše
17	huspójñcà	59	šmârna mîša
18	wólkà hospójñcà	60	
19	wělqà hospójñcà	61	sveta Maríja avôštnica
20		62	avôšnica
21		63	
22		64	róžñca
23		65	róženca
24		66	
25		67	belíkà yəspuódñca,
26	hospójñca		belíka yəspuódñca
27	vělqà gospôjnca	68	(ruoženca)
28	hospójñca	69	(Maríja) ruóžñca
29		70	(ruožñca)
30		71	ruôženca
31		72	ruóžencà
32	wělqa hospúejñca	73	ruoženca
33	wělqa haspójñca	74	rôzinca, ovôštinca
34		75	rôzinca
35		76	rôženca
36	wějka gospójñca	77	rôžinca
37	wělqa gospójñca	78	ovôštinca
38	gospójñca	79	rôžińca
39	vějka gospûajñca	80	
40	wějka gospójñca	81	
41	vějka gospójñca	82	
42	gospójñca	83	rôžñca
		84	rôžñca
		85	Devîca Maríja

86	('rōžṇca)	128	
87		129	šmârən dân
88		130	vîēlk šmârən dân
89	rōžṇca	131	šmârn dan
90	rōžṇca, rōžənca	132	vêlki šmârṇ
91	rōžṇca	133	vêlki šmârən, vîelki šmârən
92		134	Devîca Mârjâ
93		135	vêlki šmârən
94-95	rōžṇca	136	Dêvîca Marjâ, feragôšto,
96	Marjâ Devîca		Dêvîca Marjâ
97	Devîca Marjâ aŷôštna, Devîca Marjâ	137	Devîca Marjâ, feragôšto, vêlak šmârən
98		138	Mâtë bûâžja
99		139	(vêlk šmârṇ)
100	vêlik šmârən, Dêvîca Mârjâ	140	vêlki šmârṇ, vêlk šmârṇ
101	feragôšto	141	vêlk šmârṇ,
102	aŷûâštənca		vîelka Mat buâžja
103	Devîca Mârjâ	142	vêlki šmârən
104	velîki šmârən	143	vêlki šmârən
105	Marjâ snežnîca, Devîca Marjâ	144	vîelk šmârən
106		145	vîelk šmârən
107	vêlek šmârən	146	vîelkij šmârən
108	vîelk šmârən	147	vêlki šmârən
109	viêlk šmârṇ, vîelk šmârən, šmârən dân	148	vîelki šmârən, vîelkë šmârən
110	velîka Dêvîca Mârjâ,	149	vîelci šmârən, vîelci šmârṇ
	velîkë šmârən	150	Mâti bûôžje vielka
111	vâlki šmârən	151	vîlka Marjâ Devîca
112	Devîca Marjâ yûôštna, ferâyošto, vjâlak šmârən	152	Mâti bûôžja, Marjâ Devîca vîelka (arh)
113	velîki šmârən	153	Mâti bûožja velîka
114	Mâti bûâžja	154	vîelci šmârən
115	Marjâ Devîca	155	vîelki šmârən, vîelci šmârən, vîelki šmârən
116	Marjâ velîka	156	
117	Mâtë bûôžja	157	vêlki šmârṇ
118	(Devîca Marjâ)	158	bliķe štmârje
119	velîka Devîca Marjâ	159	vliķa šmârja
120	Devîca Marjâ velîka	160	bliķe štmârje
121	Marjâ vêlka	161	rûožənca, bêlk šmârṇ
122	svetâ Marjâ vêlîkâ	162	ruôžṇca, velîka štmârje
123	sveta Marjâ vêlîka	163	rôžṇca
124		164	
125	velîka Marjâ	165	welîka šmârje
126	Devîca Marjâ velîka	166	welîka šmârje, velîka šmârje
127	Mâti bôjžja vêlîka		

167		222	
168	vělka šmárje	223-224	vělk šmárṇ
169	vělka šmárje, wílk šmárṇ, wílka šmárje	225 226	vělk šmárṇ, vělka máša vělk šmárṇ
170	wíelk šmárṇ, vělk šmárṇ	227	vělka máša, vělk šmarṇ
171-173	vělk šmárṇ	228	vělk šmárṇ
174	vjělk šmářen	229	vělk šmárṇ, vělk šmářen
175-177	vělk šmárṇ	230	vjělk šmářen, vjělka máša
178	viělk šmárṇ	231	vjělka máše, vjělkj šmářen,
179	viělk šmárṇ		vjělka máša, vjělka máše
180	viělku šmárje	232	vělk šmárṇ
181-182	viělk šmárṇ	233	vjělka máše
183	ð vělkj šmárṇ	234	vělka máša, vjělka máše,
184-186	vělk šmárṇ		vjělki šmářen, vjělka máša,
187	vělk šmárṇ, vělk šmářen		viélka máša, vielkë šmarèn,
188	vělk šmárje, vělk šmárṇ		vjělka máše
189	vělk šmárṇ	235	viélka šmářen
190	vělk šmárṇ	236	vjělka máša, vjělka máše
191	vělk šmárṇ, vělk šmářen	237	vělka máša
192-194	vělk šmarṇ,	238	vjělki šmářen
195	wělik šmářen, wělka gospódənca	239-240	vjělka šmářen
196	vělka gospódṇca	241	vjělka šmárṇ
197-199	vělk šmářen	242	vjělka máše
200	vělč šmářen	243	viélka máše
201	vělk šmářen	244	vjělka máša
202	vělk šmáRṇ, wělk šmáRēn	245	vjělka máša
203	vělk šmářen, vělč šmářen	246	vjělka máše
204	vělč šmářen	247	vjělka máša, viélka šmarèn
205	('vělk šmarèn)	248	vjělka máše
206-207	vělk šmářen	249	vělki šmářen
208	vělk šmárṇ, vělk šmářen, vělk šmárṇ	250-251	vělk šmářen
209	vělk šmářen	252	
210	vělk šmárṇ	253	vjělka máša
211	vělk šmářen, vělk šmárṇ	254	vjělka mášá
212	vělk šmářen	255-256	vjělka máša
213	(vělk šmářen)	257	vjělka mášä
214	vělk šmárṇ	258-260	vjělka máša
215	vělk šmářen	261	viélka máše
216	vělk šmářen	262	vjělka máša, vjělka máše
217	vělk šmářen	263	vjělka šmářen, vjělka máša(r)
218	vělk šmářen	264	vjělka máša
219	wělk šmarèn	265	vjělka máše
220	vělk šmářen	266	vjělka máša
221	vělk šmárṇ	267	vjělka šmářen, vjělka máše
		268	vjělka máše
		269-270	vjělka máša

271	vélka máša	317	vélk šmárñ, vélk šmârn,
272			vélk šmárñ
273-274	víelka máša	318	vélk šmárñ
275		319	vélki šmárñ, gospôjnca
276		320	
277	vílka máše	321	vélka gospéjna
278		322	vélk góspê
279	víélka máša	323	góspín
280		324	vélka máša
281-282	vélka máša	325	vélke mëše
283	véléka máša	326	vélk gospîje, vélka mëša
284	vélika máša	327	
285	víélka máša	328	véilke máše, véilke mëše
286	vélka máša	329	vélka máša
287	vélka máša	330	
288-289	vélka máša	331	('velka 'maša)
290	vélka máša	332	vûlka mëša
291	vélka máša	333	
292	vélka máša	334	vélka mëša
293	víelka máša	335	vélke máše
294	vélka máša	336	
295	vélka máša	337	vélka mëjša
296	vélka máša	338	vûlka mëjša
297	vélk šmárñ, vélka máša	339	vûlka mëša
298	vélka máša	340	
299		341	vélka mëša
300	vélka máša	342	vûlka meëša
301	völk šmârn	343	vélka mëša
302	vélka máša	344	
303		345	vôlka máša, vélka máša
304	vélka máša, víelka máša	346	völkå mášå
305	vôlka máša	347	vâlka máša
306	víelka máša	348	vélka máša
307		349	
308	vélka máša	350	vélka máša
309		351	vôelka máša
310		352	vélka guspéjë
311	vélka gospôdñca, vélka gespûdenc'a	353	vílke mûše
		354	vélke mëše
312	vélka gospôdñca	355	
313	vélka gospôdñca	356	vílke mëše
314	vélka gospôdñca	357	vélka gospôjnca
315	viélka gospuôdñca	358	wélki šmârøn
316	vélka gospôdñca, gospôdñca, vélka gospôdñca	359	vélka mëša, vélka mëša, vélka gospôjdñca
		360	vélka gospôjnca

361		385	vělka měša
362	vělka gospôjñca	386	vějka měša, věka měša
363	vôlka guspôjdñca	387	
364	vělki šmârn	388	vělká měšá, vělka měša
365		389	vělká măša
366	věka mjéša	390	vělka měša
367		391	vělka măša
368	věka měša	392	vělka měša, vělka măša, vělki šmâren
369	věka măša	393	vělk'á măša
370	věka měša, věka měša	394	vělka měša
371	věka măša	395	vělka măša
372	věka měša, věka měša	396	vělka měša
373	věika măša	397	věáuká měáša
374	věka měša, věka măša	398	vôlka măša
375	vělka měša	399	vělka měša
376	věka měša	400	vělká măšá
377	věka měša, věka měša	401	
378		402	vělka măša
379	věika măša	403	vjâlka mjăša
380	věika măša	404	věuka měša, věuka měša, vělka măša, vôlka měša
381	věka měša, věka măša	405-406	
382	vělka měša, věka měša		
383			
384			

